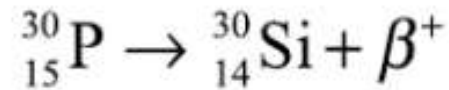
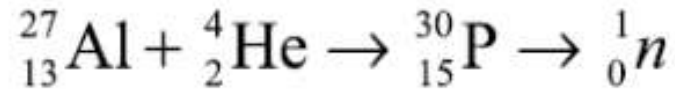

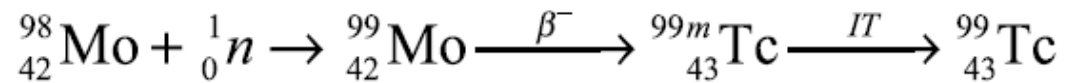

Производња и примене радионуклида

- ▶ Први вештачки произведен радионуклид (F. Joliot & I. Curie 1934.)

- ▶ Emilio Segre 1937. откриће технецијума

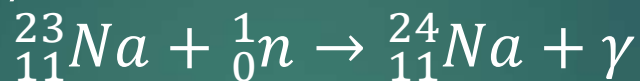

- ▶ Да начина производње:
  - ▶ У реакторима у процесима фисије и неутронског захвата
  - ▶ У акцелераторима бомбардовањем наелектрисаним честицама
- ▶ Два начина су комплементарна

- ▶ Нпр ^{22}Na се производи у акцелератору у реакцији

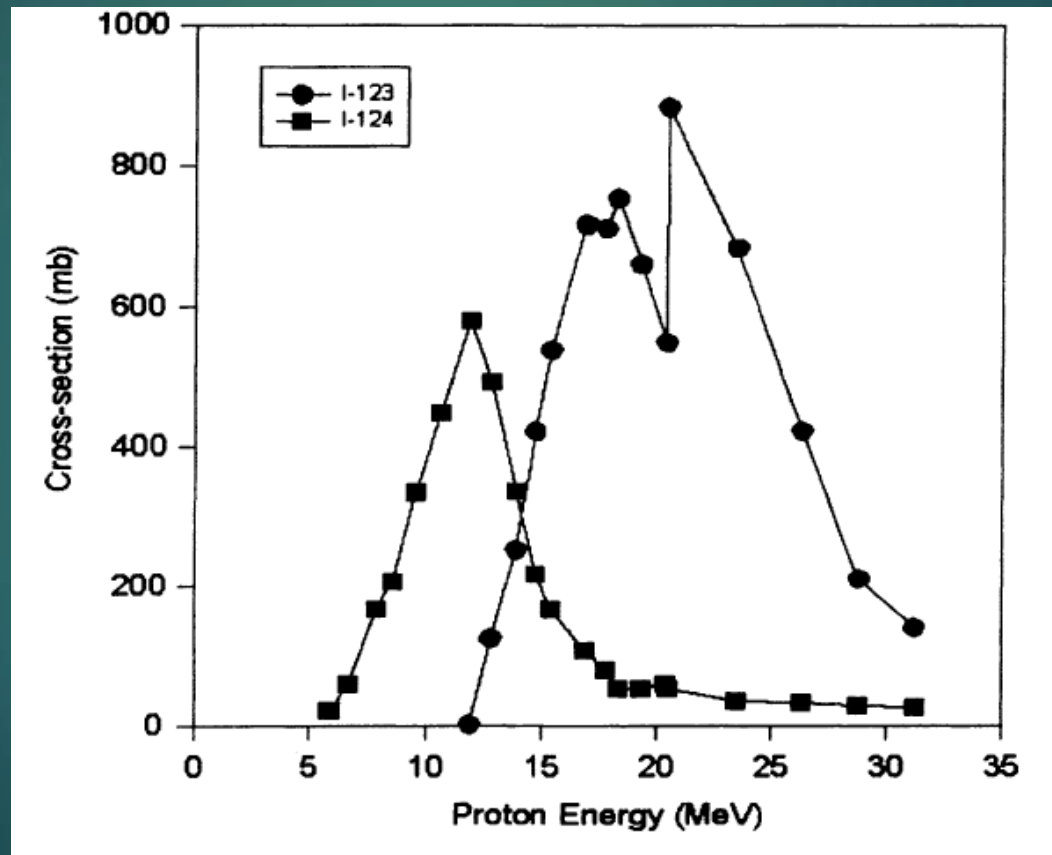

- ▶ док се ^{24}Na производи у реакторима бомбардовањем природног натријума

- ▶ Очита предност акцелераторске производње је добијање радионуклида који је изотопски неразблажен и самим тим се лако одваја од материјала мете.
- ▶ Често се радионуклид од интереса не добија директно, већ као продукт распада примарно насталог радионуклида. У том случају имамо системе који се називају генератори радиоизотопа.
- ▶ Која ће модалитет за производњу изотопа бити изабран зависи од више фактора

- ▶ Доступност акцелератора и реактора
- ▶ Доступност материјала мете (мета природног изотопског састава или обогаћена у одређеном изотопу)
- ▶ Ефикасног пресека за реакције добијања
- ▶ Могућност производње довољне активности изотопа
- ▶ Дужина процеса производње, сепарације и пречишћавања

Опште карактеристике процеса производње радионуклида

► Радијациони принос

Број атома N_1 елемента X_1 присутан у времену t од почетка озрачивања је

$$N_1 = kt - \lambda_1 N_1 dt$$

где је k брзина формирања X_1 . Интеграцијом се добија

$$N_1 = \frac{k}{\lambda_1} (1 - e^{-\lambda_1 t_{ozr}})$$

када је $t_{ozr} \gg t_{1/2}$

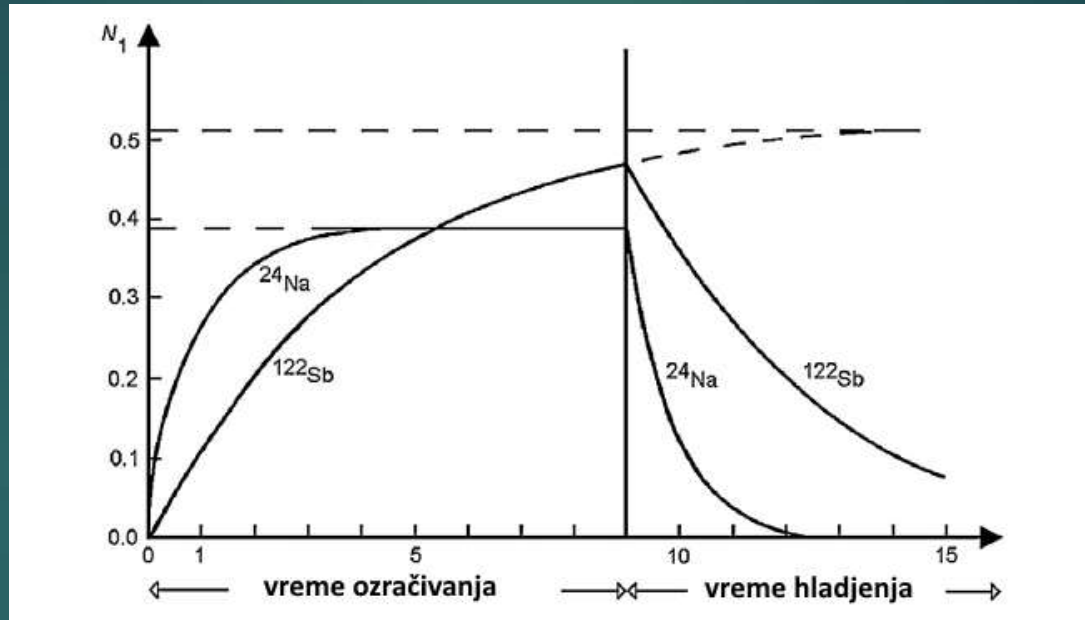
$$N_1(max) = \frac{k}{\lambda_1}$$

Када је $t_{ozr} \ll t_{1/2}$ развој у Маклоренов ред даје

$$N_1 = kt_{ozr}$$

► После озрачивања

$$N_1 = \frac{k}{\lambda_1} (1 - e^{-\lambda_1 t_{ozr}}) e^{-\lambda_1 t_{hl}}$$

$$t_{1/2} = 15,7 \text{ h}$$

$$t_{1/2} = 12,7 \text{ d}$$

$$k = \phi \sigma N_t$$

k је у случају производње изотопа у реактору дато изразом

$$k = \phi \sigma N_{meta}$$

- ▶ Φ је флуks неутрона ($\text{cm}^{-2}\text{s}^{-1}$)
- ▶ σ је ефикасни пресек (cm^{-2})
- ▶ N је број језгара мете
- ▶ Код производње у акцелераторима

$$k = \frac{I\sigma N_V x}{Ze}$$

x је дебљина мете

Z је наелектрисање пројектила

N_V је број атома мете по јединици запремине

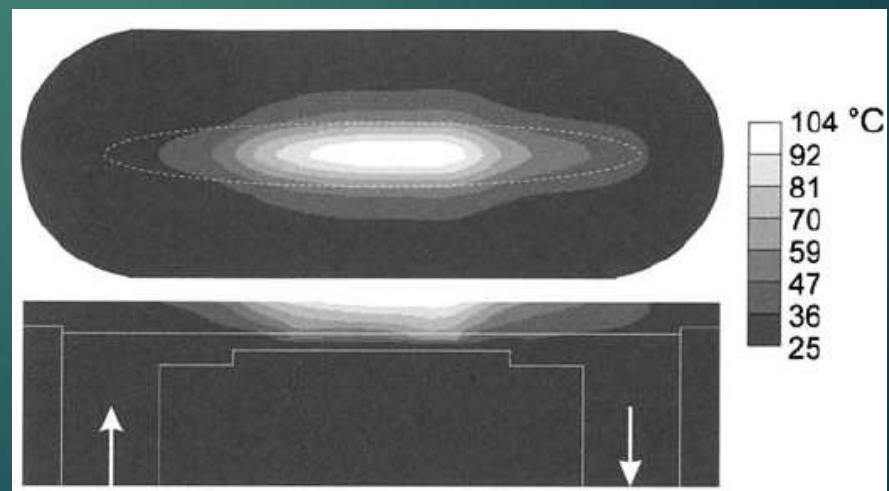
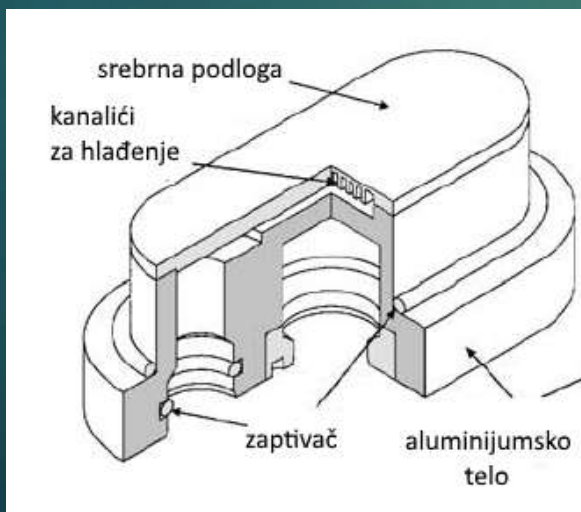
Коначно произведена активност је

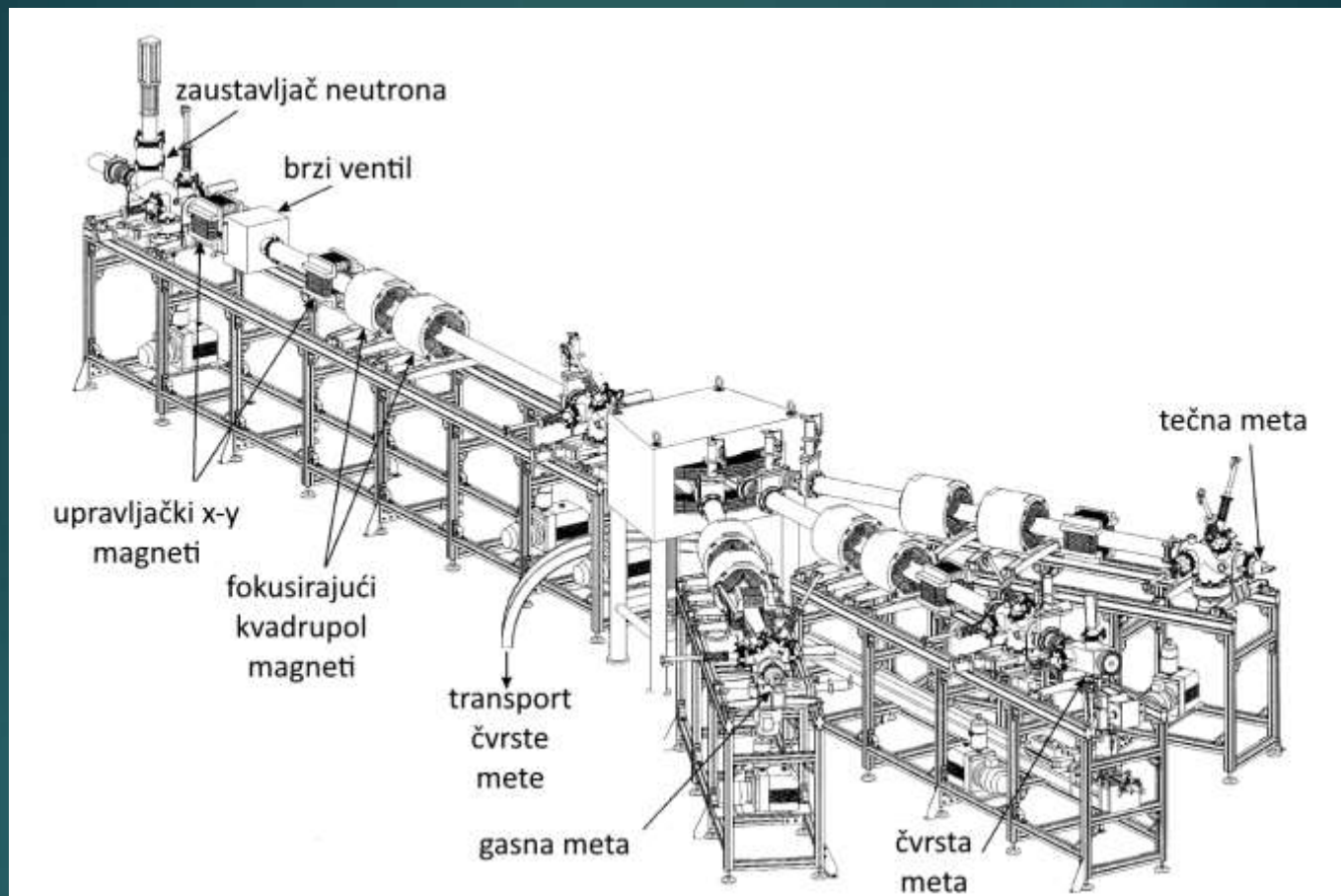
$$A_1 = \lambda_1 N_1 = k(1 - e^{-\lambda_1 t_{ozr}})e^{-\lambda_1 t_{hl}}$$

- ▶ Једначине за произведену активност важе само ако су Φ , σ и N (односно I , σ и N_V константни) а важи када је
  - ▶ Број нуклеарних реакција мали у поређењу са укупним бројем атома у мети
  - ▶ Енергија пројектила константна – не долази до варијације ефикасних преска кроз мету
  - ▶ Флукс честица кроз мету мора бити приближно константан

Мете за производњу радионуклида

- ▶ Успешна производња радиоизотопа у великој мери зависи од избора и конструкције мете
- ▶ Мете могу бити течне, чврсте и гасовите
- ▶ Конструкција мете за озрачивање у акцелераторима
  - ▶ дебљина мета је обично $1\text{--}2\text{ mg cm}^{-2}$
  - ▶ Због механичке стабилности мета се монтира на алуминијумско постоље и подлогу (од сребра, титанијума...)
  - ▶ Мета мора бити перманентно хлађена јер се у њој при проласку наелектрисаних честица ослобађа топлота

ГАСНА
МЕТА

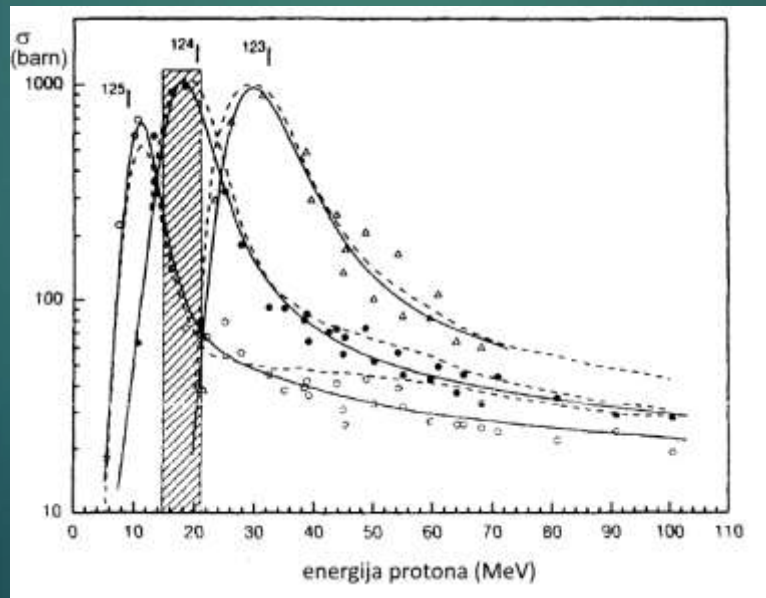
Мета
За течност

- ▶ За производњу у реакторима појам танка мета због велике трансимисивности неутрона има другачију „дефиницију“
- ▶ Као и код акцелератора мете могу бити у три агрегатна стања
- ▶ Чврсте мете могу бити у облику метала или њихових соли, са изузетком халогенида (посебно хлора)
- ▶ Држачи мете не смеју садржати материјале са високим ефикасним пресеком за захват неутрона (алумијум и магнезијум који се обично користе се активирају, али имају кратко време полураспада)
- ▶ Материјал мете мора имати добру топлотну проводљивости
- ▶ Код релативно великих ефикасних пресека реакције и флуксева долази до значајнијег „изгарања“ мете.

$$N_{meta} = N_{meta}^0 (1 - \sigma_{tot} \Phi t_{ozr})$$

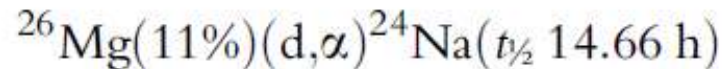
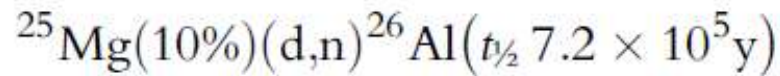
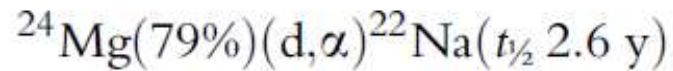
Састав (хемија) мете

- ▶ Изузетно је важна хемијска чистоћа мете
  - ▶ Пример: $^{65}\text{Zn}(n,\gamma)^{66}\text{Zn}$ - озрачивање 5 g Zn једну недељу са $\Phi = 10^{13} \text{ n/scm}^2$ даје активност $A=7,1 \cdot 10^9 \text{ Bq}$
  - ▶ Присуство само 0,1% Cu повећава укупну активност за 45% због великог ефикасног пресека за захват неутрона и краћег времена полураспада насталог ^{64}Cu
  - ▶ И уколико је мета састављена само од једног изотопа могућ је настанак више производа

$^{124}\text{Te}(p, xn)$

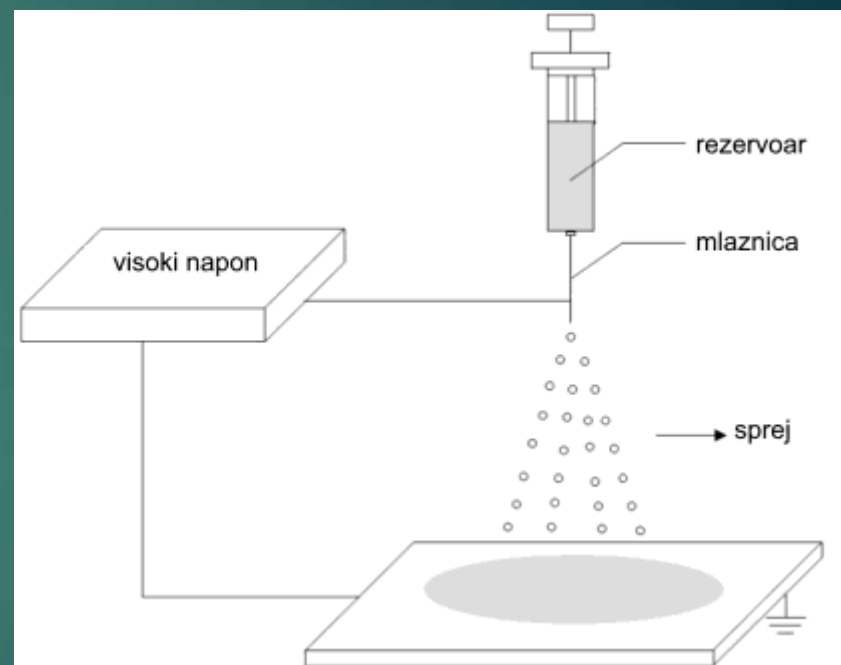
- Уколико мета има природни изотопски састав ствари су компликованије:

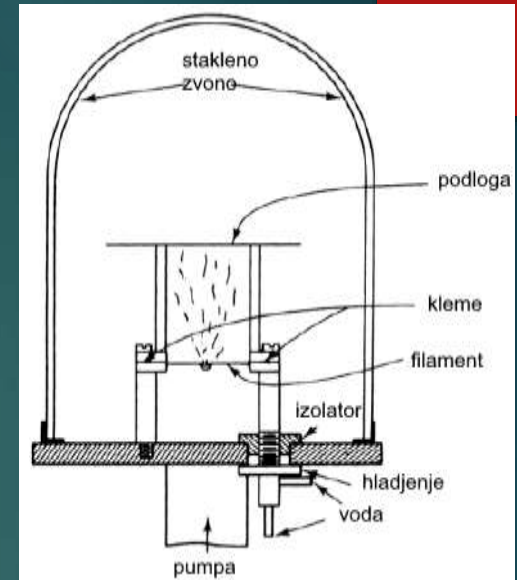
- У реакторима мете могу бити у облику метала или њихових соли, са изузетком халогенида (посебно хлора)
- Уколико се нуклид који учествује у реакцији у мети налази у облику једињења могуће је да путем Szillard-Chalmers реакције дође до деградације једињења и чак до изласка језгра производа из мете

Начини добијања мета

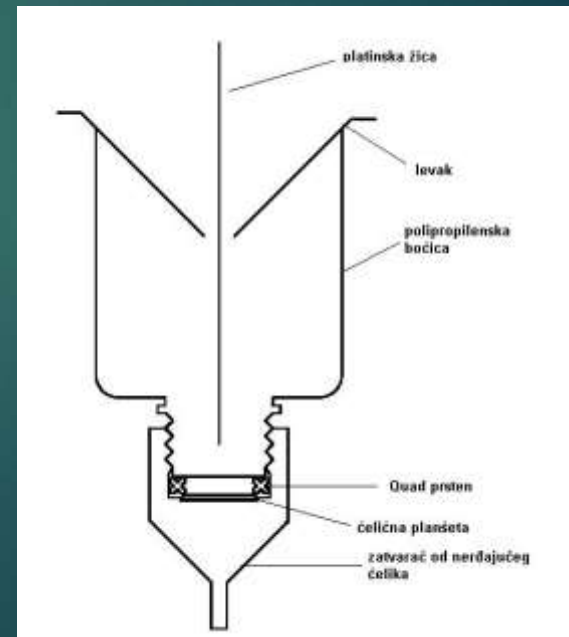
- ▶ Електроспрејинг – најстарија техника добијања униформних и танких узорака
- ▶ Узорак се раствори у испраљивом органском растварачу – ацетону, алкохолу ...
- ▶ Раствор се сипа у танку капилару са отвором који не дозвољава истицање течности
- ▶ Под дејством високог напона долази до финог распршивања течности која у контакту са подлогом при чему настаје танки слој мете

- ▶ Вакуумска депозиција –
униформни слојеви али уз велики
уtroшак материјала мете
- ▶ Узорак се ставља у кадицу од
материјала са високом тачком
топљења, загрева филаментима.
- ▶ Материјал из истопљеног узорка
испарава и депонује се на носач

- ▶ Електродепозиција – материјал
мете се раствара у органском
растварачу и под дејством напона
(~500 V) депонује на катоду.
- ▶ Најчешћи депозити су у виду оксида
јер се јони метала мете у
органским растварачима
транспортују у виду комплекса

Генератори радиоизотопа

- ▶ Засновани на ефикасном одвајању радионуклида потомка од радионуклида претка у радионуклидно и радиохемијски чистом облику.
- ▶ Историјски се ови системи називају „кравом“ док се издвајање изотопа од интереса назива „мужом“
- ▶ Предност генератора је што умањују зависност од места производње
- ▶ При генератор $^{226}\text{Ra}/^{222}\text{Rn}$ 1920. године
- ▶ Најупотребљивани генератор $^{99}\text{Mo}/^{99\text{m}}\text{Tc}$ направљен 1954. Прва употреба 1960. године
- ▶ 75% свих дијагностичких процедура у нуклеарној медицини се изводи помоћу $^{99\text{m}}\text{Tc}$

Generator system	Parent nuclide			Daughter nuclide		
	$T_{1/2}$	Main production route	Main decay	$T_{1/2}$	Main emission	Application
$^{42}\text{Ar}/^{42}\text{K}$	32.9 a	Reactor	β^-	12.36 h	β^-	Chemistry
$^{47}\text{Ca}/^{47}\text{Sc}$	4.536 d	Reactor	β^-	3.341 d	γ, β^-	ERT
$^{44}\text{Ti}/^{44}\text{Sc}$	60.3 a ^a	Accelerator	EC	3.927 h	β^+	PET
$^{52}\text{Fe}/^{52\text{m}}\text{Mn}$	8.28 h	Accelerator	β^+	21.1 min	β^+	PET
$^{66}\text{Ni}/^{66}\text{Cu}$	2.28 d	Reactor	β^-	5.10 min	γ, β^-	in vivo; ERT
$^{62}\text{Zn}/^{62}\text{Cu}$	9.26 h	Accelerator	EC	9.74 min	β^+	PET
$^{68}\text{Ge}/^{68}\text{Ga}$	270.8 d	Accelerator	EC	1.135 h	β^+	PET
$^{72}\text{Se}/^{72}\text{As}$	8.4 d	Accelerator	EC	1.083 d	β^+	PET
$^{77}\text{Br}/^{77\text{m}}\text{Se}$	2.377 d	Accelerator	EC	17.4 s	γ	FPRNA
$^{80\text{m}}\text{Br}/^{80}\text{Br}$	4.42 h	Reactor	IT	17.68 min	γ	Chemistry
$^{81}\text{Rb}/^{81\text{m}}\text{Kr}$	4.58 h	Accelerator	EC	13 s	γ	SPECT
$^{83}\text{Rb}/^{83\text{m}}\text{Kr}$	86.2 d	Accelerator	EC	1.86 h	γ	Chemistry/ RPC
$^{82}\text{Sr}/^{82}\text{Rb}$	25.6 d	Accelerator	EC	1.273 min	β^+	PET
$^{90}\text{Sr}/^{90}\text{Y}$	28.5 a	Reactor, f	β^-	2.671 d	β^-	ERT
$^{87}\text{Y}/^{87\text{m}}\text{Sr}$	3.35 d	Accelerator	EC	2.80 h	γ	Chemistry
$^{89}\text{Zr}/^{89\text{m}}\text{Y}$	3.268 d	Accelerator	EC	16.1 s	γ	Chemistry
$^{97}\text{Zr}/^{97}\text{Nb}$	16.90 h	Accelerator	β^-	1.20 h	γ, β^-	Chemistry
$^{99}\text{Mo}/^{99\text{m}}\text{Tc}$	2.7477 d	Reactor, f	β^-	6.006 h	γ	SPECT
$^{103}\text{Ru}/^{103\text{m}}\text{Rh}$	39.25 h	Reactor, f	β^-	56.12 min	γ, Ae	ERT
$^{103}\text{Pd}/^{103\text{m}}\text{Rh}$	16.97 d	Reactor, Acc.	EC	56.12 min	γ, Ae	Chemistry
$^{112}\text{Pd}/^{112}\text{Ag}$	21.04 h	Reactor, f	β^-	3.14 h	γ, β^-	in vivo, ERT
$^{109}\text{Cd}/^{109\text{m}}\text{Ag}$	1.267 a	Accelerator	EC	39.6 s	γ	FPRNA
$^{115}\text{Cd}/^{115\text{m}}\text{In}$	2.228 d	Reactor	β^-	4.486 h	γ, β^-	Chemistry/ RPC
$^{110}\text{Sn}/^{110\text{m}}\text{In}$	4.1 h	Accelerator	EC	1.15 h	β^+	PET
$^{113}\text{Sn}/^{113\text{m}}\text{In}$	115.1 d	Reactor	EC	1.658 h	γ	Chemistry/ RPC
$^{118}\text{Te}/^{118}\text{Sb}$	6.00 d	Accelerator	EC	3.6 m	β^+	PET
$^{132}\text{Te}/^{132}\text{I}$	3.26 d	Reactor (f)	β^-	2.284 h	γ, β^-	Therapy
$^{122}\text{Xe}/^{122}\text{I}$	20.1 h	Accelerator	EC	3.6 min	β^+	PET

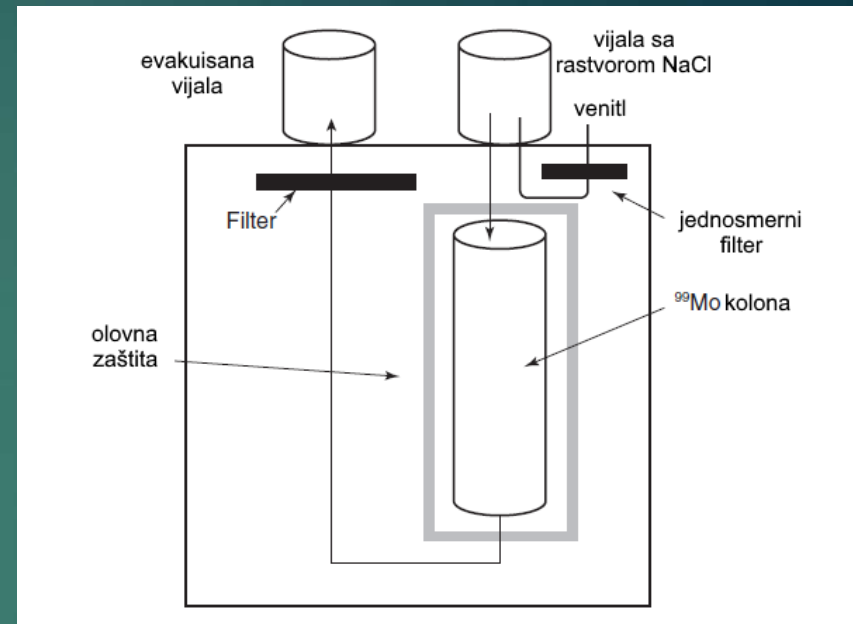
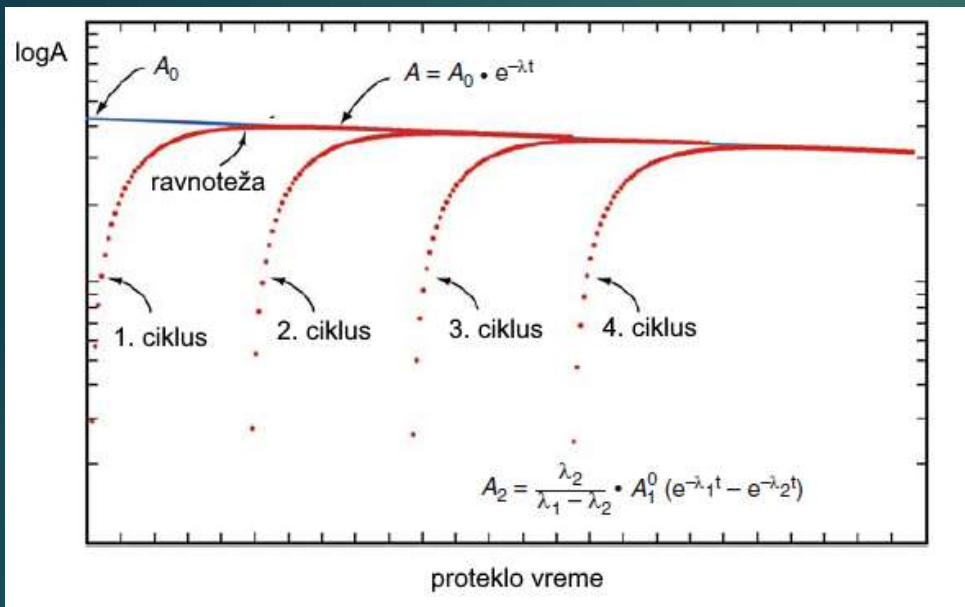
Генератори радионуклида у употреби

Генератор $^{99}\text{Mo}/^{99\text{m}}\text{Tc}$

- ▶ ^{99}Mo настаје фисијом ^{235}U у реакторима. Обично се у спољашње канале реактора постављају капсуле са 80% обогаћеним ^{235}U .
- ▶ Алтернативе: производња у реакцији $^{98}\text{Mo}(n, \gamma)^{99}\text{Mo}$ или у акцелераторима
- ▶ Натријум молибодат се наноси на Al_2O_3 колону. Настали технецијум се не везује за колону и испира се у облику пертехната TcO_4^- помоћу раствора кухињске соли.
- ▶ Одвајање „мужа“ пертехната се ради свакодневно у току 1-2 недеље након чега се генератор замењује новим

▶ $t_{1/2} (^{99}\text{Mo}) = 67 \text{ d}$

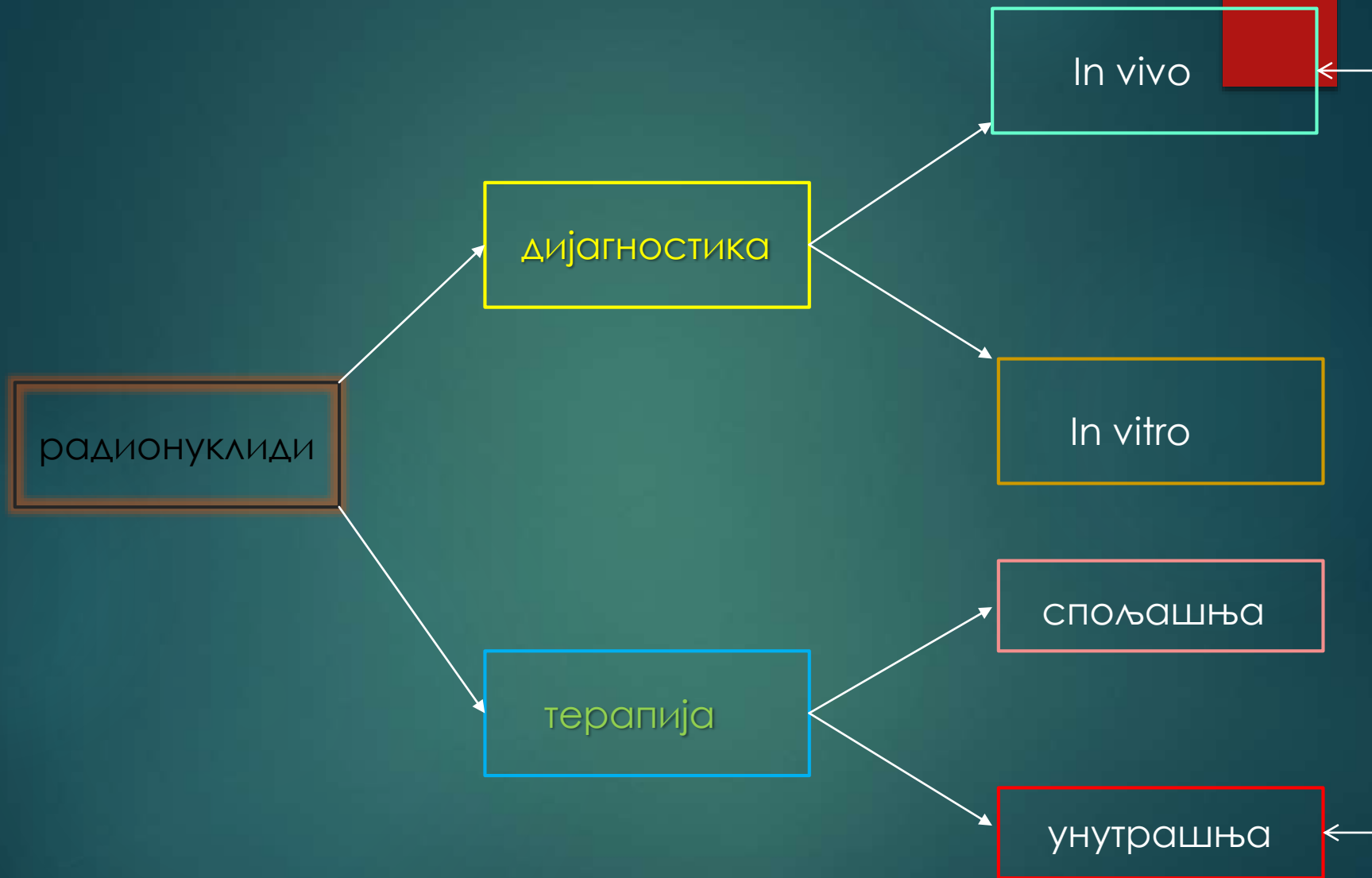
▶ $t_{1/2} (^{99\text{m}}\text{Tc}) = 6 \text{ h}$

Пертехнат се понаша слично као јод и може се инкорпорирати у велики број једињења намењених за дијагностику различитих патологија

Примена радионуклида у медицини

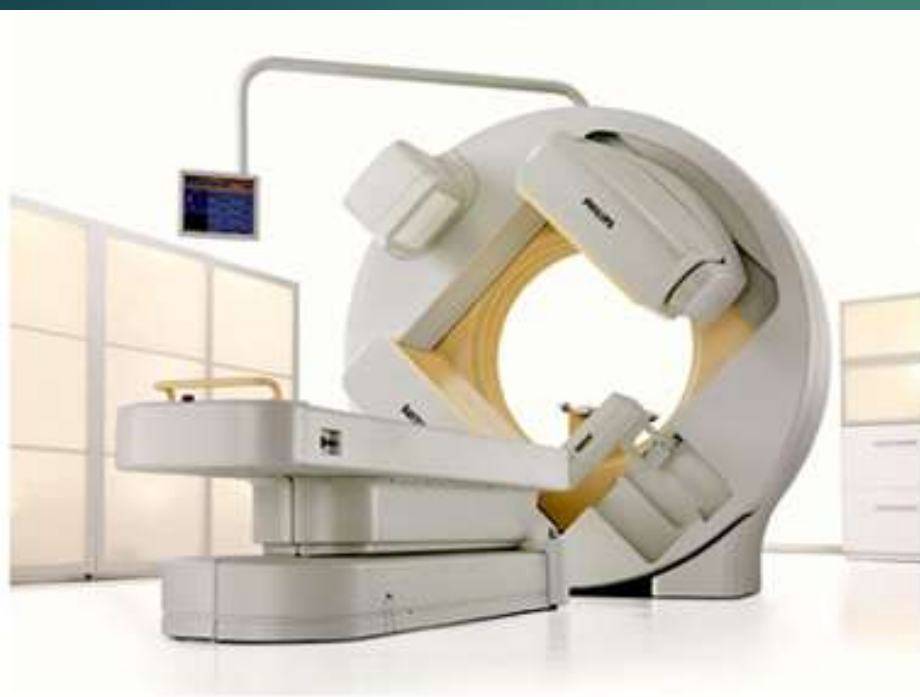

Примена радионуклида у *in vivo* дијагностици

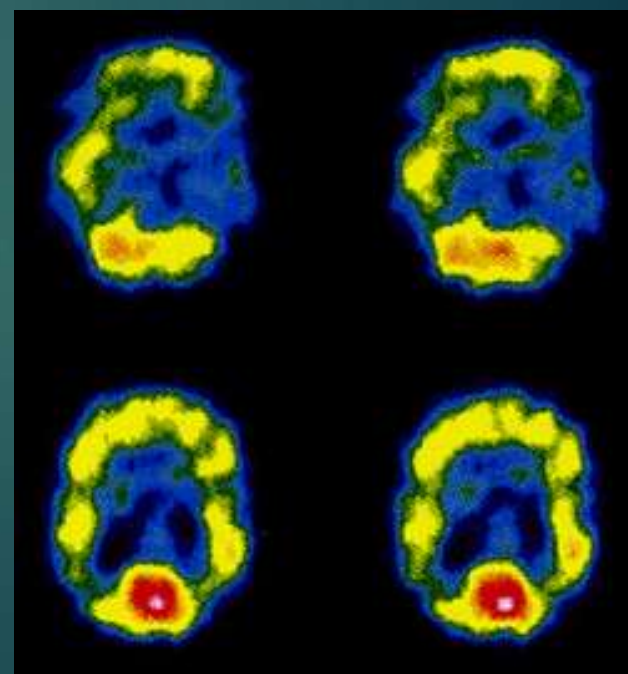
- ▶ ^{99m}Tc у облику различитих једињења или комплекса са антителима се користи у нуклеарној медицини
- ▶ Изотопи јода за дијагностику и терапију поремећаја функционисања штитне жлезде
- ▶ Има „идеалну“ енергију гама зрачења 150 keV која одговара максимуму осетљивости постојећих сцинтилационих детектора
- ▶ Дијагностичке процедуре
  - ▶ Сцинтиграфија
  - ▶ Једнофотонска компјутеризована томографија (SPECT)
  - ▶ Позитронска емисиона томографија (PET)

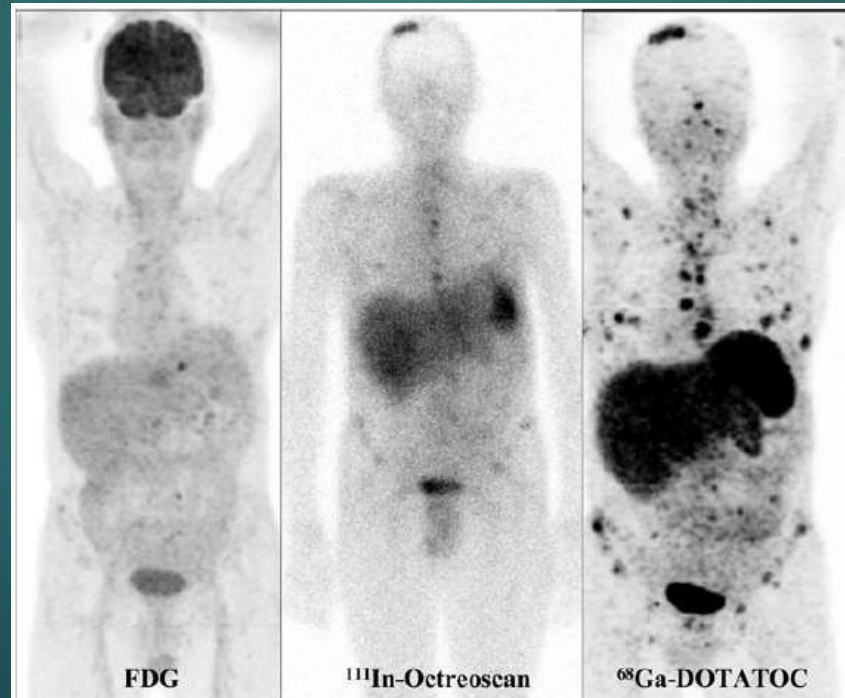

Гама камера

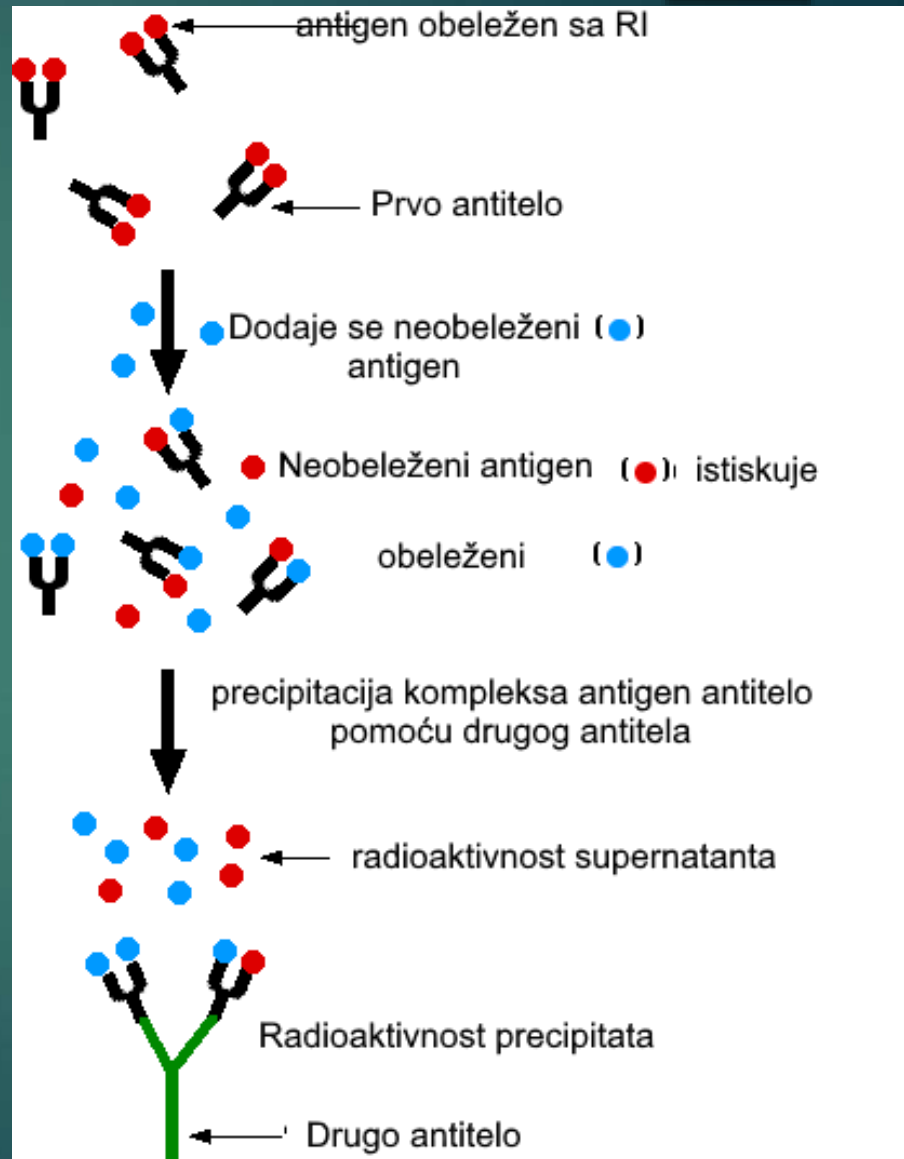
SPECT

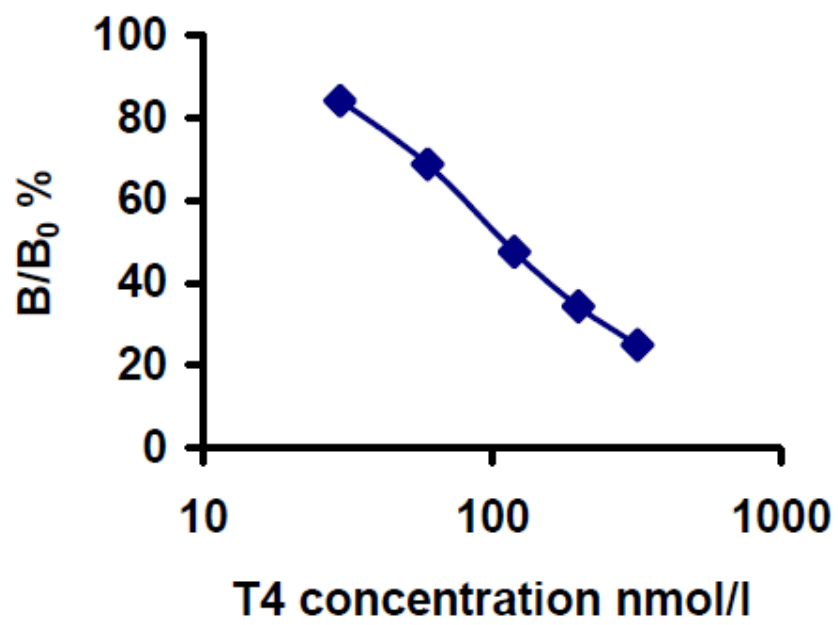

in vitro дијагностика

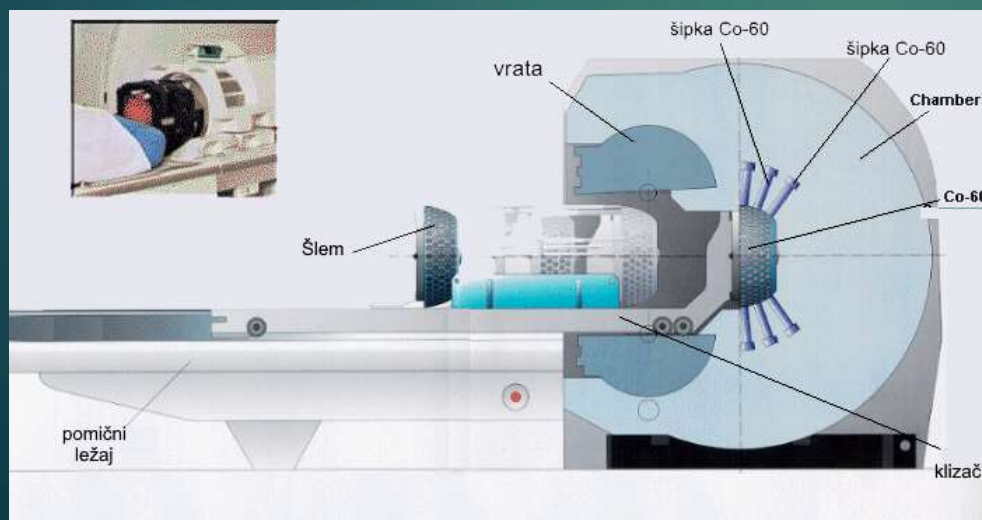
- ▶ Различити препаарати обележени радионуклидима се користе у одређивању малих концентрација метаболита, хормона и тумор маркера
- ▶ Пример – Радиоимунолошка анализа (RIA) одређивање концентрације тиреоидних хормона у крви.

Радионуклиди у терапији

- ▶ Екстерна терапија – радионуклиди као извор гама зрачења за преоперативни/постоперативни третман тумора
  - ▶ Телетерапија – кобална бомба, γ -нож (^{60}Co)
  - ▶ Брахитерапија- радионуклид се помоћу водича-катетера уводи у телесне шупљине (^{192}Ir , ^{60}Co)
  - ▶ Алтернатива: суперволтажни генератори х-зрачења – линеарни акцелератори

γ -НОЖ

Суперволтажни
генератор

► Интерна терапија

- Терапија хипертиреодизма и тумора тироиде (изотопи јода)
- Терапија канцера простате (^{125}I , ^{103}Pd)
- Циљана терапија α - и β - емитерима
- Палијативна терапија метастаза (^{90}Sr , ^{90}Y)

► Комбинована терапија

- Терапија заробљавања неутрона (boron capture therapy)

Примена радионуклида у аналитичкој хемији

(неутронска, протонска, гама) активациона анализа

- ▶ Служи за квантификацију елемената који се у узорку налазе у веома малим количинама

$$A_1 = \phi \sigma N_{meta} (1 - e^{-\lambda_1 t_{ozr}}) e^{-\lambda_1 t_{hl}}$$

- ▶ При познатом флуксу, ефикасном пресеку и измереној активности узорка по активацији могуће је одредити број атома неактивног изотопа у мети N_{meta} . Ово је апсолутна метода.
- ▶ Ако у мети постоји више изотопа истог елемента (рецимо ^{35}Cl и ^{37}Cl активност се мора помножити са уделом изотопа θ који се мери у елементарном саставу.

$$m = \frac{A_1 M}{\phi \sigma \theta N_A (1 - e^{-\lambda_1 t_{ozr}}) e^{-\lambda_1 t_{hl}}}$$

- ▶ Релативна метода активационе анализе састоји се у мерењу произведене активности у узорку и у стандарду који садржи познату масу елемента који се анализира.
- ▶ Тада је непозната маса

$$m_x = m_s \frac{A_x}{A_{st}}$$

- ▶ Детекциони лимит зависи од флукса неутрона и ефикасног пресека реакције (обично 10^{-12} g)

Метода изотопског разблажења (de Hevesy)

- ▶ Непознату количину неког елемента можемо одредити техником мешања са тачно одређеном количином његовог радиоактивног изотопа познате активности
- ▶ Нека је x непозната маса елемента, а y маса радиоактивног изотопа специфичне активности S_p који му се додаје.
- ▶ После мешања специфична активност смеше је S_s

$$(x + y)S_s = yS_p$$

$$x = \frac{y(S_p - S_s)}{S_s}$$

Примери:

- ▶ Одређивање запремине водених језера
- ▶ Одређивање запремине крви